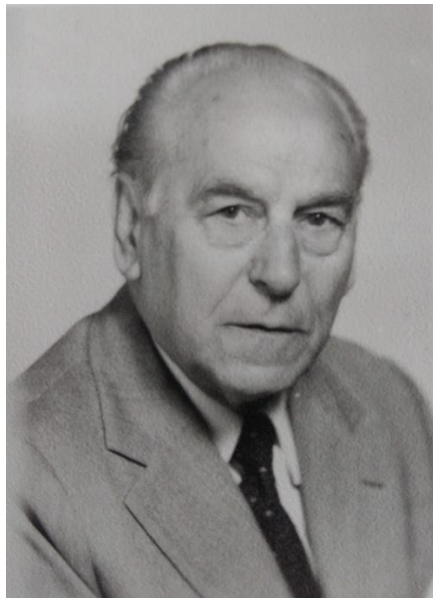

Гл. ас. д-р Стоян Малинов
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Богословски факултет

АНГЕЛ ПОПКОНСТАНИНОВ – ДИРИГЕНТ И КОМПОЗИТОР

1. Живот и творческа дейност

През настоящата 2020 г. се навършват 115 години от рождението и 39 години от кончината на дългогодишният диригент на ПКСХП „Св. Александър Невски” Ангел Попконстантинов.

Роден в село Любеново (дн. Хасковска област) на 24. VIII. 1905 г.¹ в семейството на свещеник Константин Атанасов и презвитера Елена Попконстантинова², преселници от Серска Македония.³

Родителите на Ангел Попконстантинов

В храма при своя баща за първи път, бъдещият диригент и композитор, се докосва до църковната музика, която ще остави трайни следи в неговото професионално развитие. Като ученик в прогимназията прави впечатление с музикалните си заложби, но подтикнат от своя баща записва да учи Пловдивската духовна семинария.

Ученик в Пловдивската духовна семинария

¹ Николай, Макариополски епископ. Петдесет години богословска наука в България 1923 – 1973. ГДА, т. XXIV(L), 1, 1974/1975. С., 1978, с. 169.

² Вж. Приложения № 1 и № 2

³ По разкази на Атанас Попконстантинов Атанасов –дългогодишен клиросен певец в храм „ Св. Георги ” гр. Хасково , предадени по спомен от проф. Ив. Желев.

Там младият семинарист се обучава до IV^{-ти} клас (1921-1925 г.). Поради буйния си характер е изключен и по-късно през есента на същата година се прехвърля като ученик в IV^{-ти} клас на Софийската Духовна семинария с класен ръководител Димитър Зографов и при ректорството на блаженопочиналия Неврокопски митрополит Борис (1888-1948), тогава архимандрит. Намерената документация в архива на Духовната семинария показва какво е било развитието на ученика през годините на неговото обучение, където особен интерес проявява към предметите, в които се изучава църковно пеене. Негови преподаватели по музика (нотно пеене) в Софийската духовна семинария са Апостол Николаев-Струмски⁴ и съответно по източно пеене Манаси Поптодоров (1860-1938)⁵. През последните две години (V^{-ти} и VI^{-ти} класове)⁶ на своето обучение в София негов преподавател по монодийно пеене е Петър Динев (1889-1980)⁷. Имената на тези негови преподаватели, утвърдили се като едни от най-ярките представители на т.

⁴ Венкова, Ст. Апостол Николаев-Струмски: живот, вдъхновен от музиката. С., 2016, стр. 21-38.

⁵ Манаси Поптодоров (1860 г. – 1938 г.) е роден в свещеническо семейство през 1860 г. в с. Субашкьой, близо до гр. Серес (дн. Гърция). Учи в килийното училище на близкия манастир, а по-късно започнал да посещава уроци в гръцко педагогическо училище с преподаватели от Германия, където наред с другите дисциплини изучавал и теорията на западноевропейската музика. През 1894 г. става преподавател в Самоковското богословско училище, което в 1903 г. е преместено в София и развито в Духовна семинария. Там преподава до пенсионирането си през 1925 г. (Срв. Попов, К. Живот и дело на музикоучителя Манасий Поптеодоров (1860-1938). ЦВ, 1999, бр. 10, с. 8.; Вж. също у Динев, П. Музикоучителят Манаси Поптодоров. – ЦВ, 1960, бр. 11, с. 8-10. Манасий Поптеодоров издава няколко църковно-певчески сборника: „Воскресник със западни ноти” (1898 г.), „Псалтикийна литургия” (1905 г.), „Кратък воскресник” (1905 г.), „Псалтикийни треби” (1911 г.), „Псалтикийен воскресник – обширен” (1914 г.), „Псалтикийна утрена” (1914 г.), „Псалтикийен минейник” (1921 г.), „Псалтикийни Триод и Пентикостар” (1922 г.).

⁶ Архив на Софийската духовна семинари- необработен (Главна класна книга – IV-ти и V-ти клас).

⁷ Петър Динев (1889-1980 г.) Виден български музиколог и композитор. Роден е на 14 юли 1889 година в костурско българско село Куманичево (днес Лития), тогава в Османската империя, днес в Гърция. Завършва средното си образование в българската духовна семинария в Цариград. Следва композиция и източна музика в Санктпетербургската консерватория и право в Санктпетербургския университет. От 1919 година става преподавател по източна музика в Казанската консерватория. През 1922 година се завръща в България, където до 1924 година работи като учител по музика във Втора мъжка гимназия. От 1925 до 1936 година е преподавател по църковна музика в Държавната музикална академия. От 1926 до 1944 година преподава същата дисциплина в Софийската духовната семинария, а от 1926 г. до 1934 г. е доцент по източно-църковна музика в Богословския факултет към Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Наред с това Петър Динев е диригент на хора към Богословския факултет и на църковния хор към столичния храм „Св. Св. Кирил и Методий“, който ръководи повече от 40 години; Вж. повече у Гелева, В., Петър Динев и неговото църковно-хорово наследство. Пловдив, 2008.

нар. Първо поколение български композитори, работили в жанра – църковна музика, са и първите вдъхновители на бъдещия диригент и композитор на църковна музика. Още като ученик в Семинарията Попконстантинов се откроява със своите музикални и гласови качества, които го отличават от съучениците му. Според кратките биографични данни, оставени от Апостол Николаев-Струмски се вижда, че „във втори клас на същото учебно заведение (1927 г.) имаше три хора, диригенти на които бяха Боян Пиперов (понастоящем професор в София), Ангел Константинов (бивш диригент на хор „Гусла“), Христо Михайлов – известен варненски хормайстор“.⁸ Наред с ръководенето на курсовия хор той е и солист (тенор) на семинарския хор и помощник на диригента Апостол Николаев-Струмски.⁹

Докато учи в Софийската духовна семинария темпераментът на младият творец се проявява отново и поради „бягство в града“ поведението му е намалено на „укорно“ (2) и е изключен за една година.¹⁰ Почти веднага след изключването си Ангел Попконстантинов заминава за град Пазарджик, където на 01.12.1926 г. е назначен за ежедневен клиросен певец в храм „Успение на св. Богородица“.¹¹ Седемте месеца на „изгнание“ се оказват много плодотворни и изиграват важна роля в бъдещето развитие на младия творец. Наред със своите ежедневни задължения като „псалт“, той намира и време да създаде свой собствен нотен сборник¹². Почти веднага след пристигането си в Пазарджик, Попконстантинов започва да преписва хорови партитури на църковни песнопения от руски автори. Това е видно от личния му архив, който се намира в Централния държавен архив.

⁸ Венкова, Ст. Цит. съч., с. 88.

⁹ Попвасилев, Г. Юбилейно чествуване полувековна църковно-певческа, диригентска и композиторска дейност. ЦВ, 1978, бр. 9, с. 7.

¹⁰ Протокол № 11 от 05. ноември 1926 г. Архив на Софийската духовна семинария. (необработен).

¹¹ ЦДА, ф. 1660 К, опис (оп.) 1, архивна единица (а.е.) 2, л. 19

¹² Пак там, (а.е.) 1.

След възстановяването му като ученик в семинарията с класен ръководител вече Христо Николов Гяуров (1889-1966)¹³ и безпроблемни две години на подготовка, той завършва средното си образование в Софийската духовна семинария през 1929 г.¹⁴ Същата година е приет като студент в Богословския факултет към Софийският университет „Св. Климент Охридски“. Паралелно с обучението във факултета е назначен за ръководител на клиросното пеене в храм-паметник „Св. Александър Невски“ от 01.10.1929 г. до 30.09.1932 г.¹⁵, а също така и за помощник-диригент на доскорошния си учител Апостол Николаев-Струмски¹⁶. Влечението към музиката го откъсва от Богословския факултет и, воден от стремежа към усъвършенстване, на следващата година записва Музикалната академия, която завършва с отличие през 1934 г., а негов преподавател по хармония и композиция е проф. Добри Христов (1875 г.- 1941 г.).

Като студент в Музикалната академия

Добил солидна музикална подготовка, той още със завършването на музикалното си образование и придобитата правоспособност за гимназиален

¹³ Проф. Христо Гяуров – Декан на БФ на СУ „Св. Климент Охридски“ (1936-37). (Николай, Макариополски епископ. Цит. съч. с. 166.)

¹⁴ Архив на Софийската духовна Семинария, Свидетелство № 543 от 03.VII. 1929 г.

¹⁵ ЦДА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.с.) 2, л. 17

¹⁶ Попвасилев, Г. Цит. съч. с. 7.

учител,¹⁷ е назначен за асистент на своя професор и хоноруван преподавател-лектор по църковна музика и църковен ред в Музикалната Академия.¹⁸ Като студент Ангел Попконстантинов с група ентузиазирани певци се включва в състава на хор „Гусла”¹⁹, където се изявява като солист на хора и като най-дългогодишния помощник-диригент (1929-1957) на проф. Асен Димитров, който, подобно на Добри Христов, е възпитаник на Пражката консерватория. С хор „Гусла“ маестро Попконстантинов прави множество гастроли в страната и в чужбина. Поради отсъствие на диригента маестро Попконстантинов става за няколко години и главен диригент на този славен български хор. През 1938 г. хор „Гусла” под негово диригентство изнася два духовни концерта в зала „България”, които получават висока оценка като рядко явление в нашия музикален живот²⁰.

Без да преустановява ръководството на клиросната практика в „Св. Алескандър Невски“, наред с участието си в хор „Гусла“, за да се издържа, той започва работа като артист-хорист в състава на Националната опера²¹ от 07.10.1932 г. до 06.11.1934 г. След двегодишно прекъсване се завръща отново в редиците на оперния хор и там пее до края на февруари 1944 г. Няма сведения с какво се е занимавал след напускането на операта в продължение на една година, но по-късно – от 13.02.1945 г. до 31.10.1947 г. – заради близките си взаимоотношения, породили се по време на следването си в Музикалната академия, с основателя и пръв диригент на радио-хора

¹⁷ ЦДА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.е.) 2, л. 9.

¹⁸ Пак там, с. 7.

¹⁹ Николай, Макариополски епископ. Цит. съч. с. 168.; Вж. също у Попвасилев, Г. Цит. съч. с. 7.

¹⁹ Пак там, с. 7.

²⁰ Попвасилев, Г. Цит. съч. с. 8.

²¹ ЦДА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.е.) 2, л. 15.

Светослав Обретенов, постъпва на работа, като артист-хорист, към КТР-Българско радио.²²

През 1935 г. настоятелството на екзархийската катедрала „Св. Александър Невски“ назначава за главен диригент професора от Държавната музикална академия Добри Христов, а той от своя страна взима за свой помощник Ангел Попконстантинов.

С Добри Христов и колеги

Като такъв маестрото привлича в състава на хора много млади певци, един от които е завършилият право Борис Христов, с когото работят съвместно и в хор „Гусла“. От балкона на Патриаршеската катедрала са едни от първите стъпки, към голямото изкуство на този велик и ненадминат по своите тембър, интерпретация и техника на вокалното майсторство бас.

²² Пак там, (а.е.) 2, стр. 13

С Борис Христов и приятели

След смъртта на проф. Добри Христов (1941 г.) ръководството на хора при храм-паметника „Св. Александър Невски“ се възлага на Ангел Попконстантинов, независимо от факта че назначението официално се регистрира на 19.XI.1947 г.²³ Изграден вече като музикант и имайки солидната творческа дейност като диригент, той продължава стила, изграден от неговия именит учител и предшественик.

С хора на „Св. Алескандър Невски“ в Мартин Химер, Австрия

²³ ЦДА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.е.) 2, л. 12.

За висотата на изпълненията на хора под ръководството на маестро Попконстантинов говори статия на френският вестник „Фигаро“ от 1973 г., където пише, че „хорът на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски“ е най- добрият църковен хор в Европа“²⁴. Същата година американски вестник излиза с дописка на проф. свещ. Матей Матеич от държавния университет в Охайо, където се казва, че хорът на „Св. Александър Невски“ е може би най-добрият в света.²⁵ На този пост маестро Попконстантинов отдава 42 години от своя живот в неуморно търсене на различни музикални форми и образи за издигането на църковната музика на още по-голяма висота.

Със заповед № 8454 от 15.12.1947 г. на Министерство на народното просвещение, на основание решението на съвета на Богословския факултет, одобрено от Академичния съвет при Софийския университет, на 12.XI.1947 г. е назначен Ангел Попконстантинов Атанасов за хоноруван технически преподавател по църковна музика.

²⁴ А.К. Хоровото пеене в храма-паметник ..., с. 3.

²⁵ Матеич, М. Посещение в България и Румъния, ЦВ, 1973, бр. 25, с. 11.

Като член на преподавателския колектив в Духовната академия „Св. Климент Охридски“

До своето пенсиониране (01.01.1978 г.) той преподава като хоноруван преподавател по църковна музика²⁶ в Богословския факултет²⁷. Като преподавател Ангел Попконстантинов, воден от факта, че в България повечето църковни хорове са били ръководени от любители музиканти, полага усилия да подготви и обучи студенти, които да поемат ръководството на тези хорове. От записките²⁸, които подготвя за бъдещите диригенти-богослови, ясно личи, че за да бъдеш добър църковен диригент-професионалист се изисква не само да бъдеш добър богослов и познавач на богослужението във всичките му форми, но и да притежаваш професионална музикална подготовка. Тук в Богословския факултет, трансформиран в следствие от академичната 1950-1951 г. в Духовна Академия, maestrото преподава цели тридесет години. Една част от неговите студенти, впечатлени от професионализма му, запалени от отношението му към музиката, към хоровото пеене, продължават да се занимават с музика и след обучението си. Редица семинаристи-богослови попълват редиците на професионалните хорови колективи на хоровата капела „Светослав Обретенов“, хорът на Националното Радио, Националната Опера. Много други от тях пък запяват в самодейните състави на хор „Маяковски“, „Гусла“, „Кавал“, Академичен хор „Ангел Манолов“ и много други. Един от неговите възпитаници поема по неговия път на професионалист. Провокиран и впечатлен от своя преподавател, след завършването на Духовната академия, Мирослав Попсавов следва стъпките му. Записва Българската държавна консерватория, която завършва в класа на проф. Васил Арнаудов (1933-1991 г.), а по-късно

²⁶ Вж. Приложения № 18.

²⁷ Попвасилев, Г. Юбилейно чествуване полувековна ..., с. 8.

²⁸ Записките се намират в кабинет № 8 на Богословския факултет. Личен архив.

става негов асистент, но способността и качества му го издигат до професор и завеждащ катедра Хорово дирижиране.

По случай петдесет години от освещаването на храм-паметник „Св. Алескандър Невски“ в салона на Софийската митрополия на 24 ноември 1974 г. хорът на патриаршеската катедрала дава концерт, на който присъства по покана на Св. Синод тогавашният руски патриарх Пимен. Във връзка с честванията и по решение на Св. Синод, диригентът Ангел Попконстантинов е награден с орден „Св. Св. Кирил и Методий“ II-ра степен²⁹.

Със своя близък приятел Борис Христов

Вследствие на дългогодишно приятелство между Попконстантинов и Борис Христов, през 1976 г. е осъществен от „Балкантон“ запис на български и руски църковни песнопения, съпроводен от хора на катедралата. За висотата на тези записи ще се говори в професионалните музикантски среди дълги години до ден днешен, но и не само в България. Проф. Божидар Андонов сподели свои спомени за самите записи: „Аз бях иподякон в „Св. Алескандър Невски“ и си спомням как по време на паузите Борис Христов идваше в дяконика със съпругата си Франческа и коментираха с маестро

²⁹ Велянов, В. Юбилеен концерт на хора при патриаршеската катедрала, ЦВ., 1975, бр. 3-4, , с. 8-9.

Попконстантинов прецизността на самите изпълнения на песнопенията. Няма да забравя, когато г-н Попконстантинов изрази мнение, че на едно място (б.м. той Борис Христов) не е бил прецизен. В отговор на това Борис Христов каза със своя басов тембър: Ако трябва ще повторим и потретим, но ще го запишем както трябва. Интересното беше, че той (Борис Христов) когато пееше в храма на записите, просто се молеше.“

През същата 1976 г. като плод на дългогодишната преподавателска и диригентска дейност на Ангел Попконстантинов представя на вниманието на Св. Синод „Сборник от литургийни песнопения“³⁰, който да бъде прегледан от компетентна комисия. В този сборник са събрани литургийни песнопения, „които се поддават на обработка за мъжките църковни хорове у нас“³¹. Сборникът е много обемист и съдържа 268 страници с гъсто написани ноти, в чието съдържание са включени 140 композиции³² от различни български, руски, румънски и сръбски автори, изложени в съдържанието на сборника. Мотивацията за съставянето му, пък е описана в Предговора³³ на сборника. В отговор на този доклад Св. Синод с писмо № 2519 от 18 юли 1977 г.³⁴ назначава „компетентна“³⁵ комисия в състав: Иван Куртев, Георги Йонков и иеромонах Неофит (сега Български Патриарх)³⁶. След проведени две заседания на тази комисия, на които подробно е обсъден въпросът за обема, съдържанието и художествената стойност на песнопенията, поместени в сборника, двете страни – от една страна комисията, а от друга страна авторът, излизат със становища по отделните въпроси, засягащи бъдещия сборник. Съставителят на сборника се съобразява с някои бележки от становището на

³⁰ Велянов, В. Цит. съч. с. 8-9.

³¹ ЦДА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.е.) 23, л. 18.

³² ЦДА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.е.) 24, л. 4.

³³ ЦДА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.е.) 24, л. 5-6.

³⁴ ЦДА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.е.) 23, л. 2.

³⁵ Нито един от тази комисия няма професионално музикално образование.

³⁶ ЦДА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.е.) 23, л. 17.

комисията и нанася съответните корекции в него, но на други – възразява категорично. Мнението на тази комисия относно качествата на сборника е отразено в докладна записка № 2, в която комисията „се надява, че с благословението на Св. Синод отпечатването на този ценен Сборник ще се осъществи в близко време“³⁷. В свое заседание от 17 декември 1977 г. /протокол №36, § 2, синодалните архиереи приемат „Сборник от духовно-музикални произведения за 4-гласен хор – том I: Св. Литургия“ и с писмо № 2157 от 13 юли 1978 г. го изпращат в Синодалното издателство, за да бъде заплануван за издаване³⁸. За съжаление сборникът не е издаден до ден днешен.

По решение на Светия Синод, във връзка с пенсионирането му, с заповед № 36 от 29 декември 1977 г., протокол № 24³⁹ и „в знак на уважение и за църковни заслуги“ е удостоен с орден „Св. Св. Кирил и Методий“ I-ва степен⁴⁰. Житейският път на маестро Ангел Попконстантинов приключва на 21.08.1981 г. в София.

2. Композиционното наследство на Ангел Попконстантинов

На първо място като влияния, оформили творческия облик на Попконстантинов, трябва да се постави неговата семейна среда. Тя е важна за израстването на всеки човек, но в конкретния случай има голямо значение. Като син на свещеник, той за първи път се среща с църковната песенност и нейната многовековна традиция, предавана чрез псалтикийното едногласно църковно пеене, която ще овладее по-късно по време на своето обучение в

³⁷ ЦДИА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.е.) 23, л. 2.

³⁸ ЦДИА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.е.) 23, л. 1.

³⁹ ЦДИА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.е.) 2, л. 5.

⁴⁰ Попвасилев, Г. Цит. съч., с. 7.

Софийската духовна семинария, и ще остави трайни следи върху контурите на творчеството му като композитор. Както бе споменато, в процеса на изграждане на музикантските характеристики на младия семинарист дейно участие взимат неговите учители по музика (Апостол Николаев-Струмски) и източно църковно пеене (първоначално Манаси Поптодоров, а по-късно Петър Динев) в Софийската семинарска „алма матер“. Талантът му на добър изпълнител и лидер е забелязан от диригента на семинарския хор Апостол Николаев-Струмски, и е поставен за ръководител на курсовия хор. Доверието, изградено между двамата, по време на обучението на Попконстантинов, подтиква неговият учител да го препоръча на Светия Синод за ръководител на клиросното пеене в Екзархийската катедрала, а от своя страна той (Николаев-Струмски) го взима за свой помощник в хора. Наблюдавайки професионализма на своя учител, проявяван във вещото ръководене на хоровия колектив, и съзнавайки важността от специалната подготовка, нужна за изграждането на професионалния музикант, Ангел Попконстантинов, след като прекъсва своето следване в Богословския факултет, записва Музикалната академия в класа на „патриарха на българската църковна и светска музика“⁴¹ Добри Христов. Годишите, прекарани под вещото ръководство и строгия критерий на един забележителен творец, оставил светла диря в музикалната културна история на България, създател на незабравими шедьоври в областта на църковната музика, оформят професионалното бъдещо развитие на младия музикант. Талантът и трудолюбието му изиграват важна роля при избора на маестро Христов за помощник-диригент на хора при най-големия храм на Балканите. Натрупаният опит при Апостол Николаев-Струмски по време на

⁴¹ Пак там, с. 7. В словото произнесено от Ангел Попконстантинов на 01.01.1978 г. в храм-паметник „Св. Александър Невски“ при пенсионирането му.

изпълнението на Всенощното бдение и слабото познаване от страна на проф. Христов, дават възможността на младия диригент да ръководи и определя репертоарната политика на хора при изпълнението на този особен чин от денонощния богослужебен кръг, приет и изграден по образец от Руската православна църква.⁴²

Дългогодишният творчески път на Ангел Попконстантинов преминава, както е характерно за всички творци, през няколко етапа на развитие, което се наблюдава и в творчеството на неговите предшественици, оказали влияние върху стила на композициите му, като Добри Христов и Петър Динев. Начало на този процес той поставя по време на престоя си в град Пазарджик. Създаването на свой собствен „Сборник от църковни песнопения на Ангел Попконстантинов“⁴³ започва с преписването на композиции за смесен хор от различни руски композитори, творили в областта на църковната музика. От сборника не се добива представа как и откъде той се е сдобил с тези различни по характер и стил авторски произведения. Единственото, което подсказва за началото на този процес, са отделните дати, поставени накрая на някои от произведенията и местонахождението, където е направен преписът. Книгата представлява голям формат нотна тетрадка с твърди корици. Първият препис, направен в този сборник, е с дата 12.XII.1926 г., на която липсва първата цифра от годината, но това се повтаря и на другите датировки. В съставянето на този сборник творческият елемент все още не присъства и ще се появи на по-късен етап в развитието на художествено-творческата дейност на Ангел Попконстантинов. Процесът на преписване ще продължи много по-късно, но вече с друга цел, обогатяването на хоровия репертоар, както на големия хор,

⁴² Типик или църковен устав за извършване еднообразно и чинно обществено богослужение в енорийските храмове на Българската православна църква. С. 1980, СИ. Второ издание (на български език), Първи отдел Общи указания, IV Всенощно бдение.

⁴³ ЦДА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.е.) 1.

така и на „квартета“, отговарящ за всекидневното клиросно пеене, чийто ръководител е той.⁴⁴

Плод на дългогодишния неуморен труд на Попконстантинов с хора при храм-паметника е съставената от него „Литургия на св. Иоан Златоуст“⁴⁵ за четиригласен смесен хор. Изграждана почти едно десетилетие, видно от поставените години на някои от песнопенията⁴⁶, и завършена през 1965 г., литургията е предадена и откупена за издаване от Св. Синод на следващата година.⁴⁷ Наред с композирането на своята литургия, творческият поглед на Попконстантинов е насочен и към другия жанр в църковната музика, характерен за огромна част от руските композитори, чийто опит е пример за двата стълба в църковната музика, Добри Христов и Петър Динев, от т.нар *Първо поколение* български композитори, а именно Всенощното бдение. Ангел Попконстантинов пише своя музика върху неизменяемите песнопения от Всенощното бдение, първото от които е празничният полиелей – „Хвалите имя Господне“ през 1955 г.⁴⁸, още преди да бъдат композирани „Херувимската песен“⁴⁹ и „Милость мира“⁵⁰. Освен годината няма друга информация за началото на този опус. Бдението му е непълно, защото липсва едно от най-важните песнопения за този богослужебен чин, Великото славословие. Едно от последните песнопения за него е „Благослови душе моя, Господа“⁵¹ (пс. 103) – Преображенски мотив, хармонизирано през 1979 г.

⁴⁴ Сведенията за ръководенето на „квартета“ получих предадени устно от проф. Мирослав Попсаков. В каталог с репертоара на хора при Патриаршеската катедрала след всяко заглавие има бележки, че някои от песнопенията са аранжирани за „квартета“ или за „октета“.

⁴⁵ ЦДА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.е.) 16, л. 1-21а.

⁴⁶ „Херувимска песен“ – 1956 г., „Милость мира“ и „Достойно есть“ – 1957 г., „Отче наш“ – 1965 г.

⁴⁷ А.К. Хоровото пеене в храма-паметник „Св. Александър Невски“ (По случай 50 години от осветяването на храма), ЦВ. бр. 29, с. 3.

⁴⁸ ЦДА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.е.) 12, л. 23-24 а.

⁴⁹ ЦДА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.е.) 12, л. 73-74.

⁵⁰ ЦДА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.е.) 16, л. 13а-15а.

⁵¹ ЦДА, ф. 1660 К, (оп.) 1, (а.е.) 15, л.47-48.

Дългогодишният житейски и творчески път на Ангел Попконстантинов е белязан от непрекъснатия му допир с църковната музика. Възпитан от ранна детска възраст в традицията на многовековната източно-църковната певческа традиция, обогатил музикалната си култура чрез допира си с руската многогласна църковно-певческа класика от XIX и XX век, развил своите умения и усет за „високото изкуство“ в Музикалната академия, формирал свой собствен стил, творецът на познатия за много поколения богослови химн „Свете тихий“ (киевски распев), маестро Попконстантинов посвещава целия си съзнателен живот на обновяването, издигането и популяризирането на църковната музика в България. При по-внимателно вглеждане в творческата му и житейска биография се откриват усърдие и работоспособност при преследването на цел, поставена първоначално от предшествениците му и подета от него, за издигането на многогласната сакрална музика в изкуство.

Ангел Попконстантинов посвещава целия си съзнателен живот в служба на общението с Бога, намерило съвършено място в молитвата, този разговор с Твореца „на всичко видимо и невидимо“. Неговото религиозно усещане е изразено върху множеството нотни партитури, от които прозира спокойният мелодичен тон и богатата смислена хармония, които разкриват на слушателя онова спокойствие и мир, пред Вечната Светлина, пред която отправяме нашите надежди и упование в молитвата си.

От ранни юношески години Попконстантинов е свързан с църковното хорово пеене, в което намира смисъл и единствено възможния път да се реализира като човек, като личност. За него църковната музика е призвание, традиция, начин на живот. Съдбата отрежда да продължи делото на Добри Христов – патриарха на българската църковна и светска музика. В годините

на професионално обособяване на църковната музика, водена към художествени върхове от дарбата и строгия критерий на забележителен творец, оставил светла диря в българската културна история, маестро Попконстантинов влага своята дан, привнася частица от себе си пред олтара на голямото благородно дело на Българската православна църква.

Събраните многогласни църковно-хорови произведения показват многоликия творчески интерес на композитора. От една страна Попконстантинов обръща поглед към богатата църковно-хорова многогласна литература, която адаптира за практическите нужди на мъжкия хор при Патриаршеската катедрала, а от друга страна, дава израз на своето творческо вдъхновение върху празния нотен лист.

Като венец на творческия стремеж на композитора се явява неговата Златоустова литургия. Тя е великолепен пример и художествено доказателство за развитието на многогласната църковна музика в периода след Девети септември 1944 г., въпреки липсващия интерес от страна на професионалната композиторската общност „Съвременна музика“. Запазила традициите на авторските творби, от подобен ранг, на Апостол Николаев-Струмски, Добри Христов и Петър Динев, надхвърлила и надживяла приложно-практическото си осмисляне, тя се превръща в значителен принос за изграждането на унаследения от *Първо поколение* български композитори, български църковнопевчески стил. Тя е доказателство за художествено-творческата еволюция на многогласната сакрална музика у нас, еволюция, която ще продължи да се разгръща през следващите десетилетия на ХХ век до наши дни и ще намери удобен пристан в творчеството както на богословите Тодор Григоров-Терес, Лозко Стоянов, Иван Петров (Йохан), така и на *творците-църковници* като ик. Александър Лашков и ик. Кирил Попов.

Животът и творчеството на Ангел Попконстантинов олицетворява и изпълва със смисъл думите на Псалмопевица: **„Ще пея Господу през всичкия си живот, ще пея на моя Бог, докле съществувам. Нека Му бъде благоприятна моята песен; ще се веселя в Господа”** (Пс. 103: 33-34)

София, 10.06.2020 г.